

Future-Edu 2025

Je škola trenažérem demokracie?

Klára Šed'ová
Národní institut SYRI
Masarykova univerzita

23. září 2025

Jak může škola přispívat k demokracii?

- Schopnost občanů vyjadřovat svůj hlas a naslouchat si navzájem je nezbytná pro fungování demokratických společností. Školy jsou cvičištěm pro rozvoj těchto občanských kompetencí (Rinnooy Kan et al., 2024).
- Participační kapitál zahrnuje dovednosti, postoje, znalosti a návyky podporující aktivní občanskou účast (Wood, 2014).

Způsoby kultivace hlasu a participačního kapitálu ve škole

- Zapojení do diskuse ve třídě, vyjadřování názorů
- Účast v rozhodovacích procesech a akcích, vnímaný dopad
- Prodemokratické postoje, ocenění plurality názorů
- Demokratická školní kultura, škola jako dialogický prostor

Paradox výchovy k demokracii

Existuje rozpor mezi ideálem demokratické výchovy a skutečnými příležitostmi pro rozvoj schopnosti demokraticky jednat.

Očekává se, že žáci budou kompetentními demokratickými aktéry ještě předtím, než jim bude poskytnuta možnost jednat demokraticky.

Žákům, kteří jsou považováni za nejvíce kompetentní, jsou nabízeny příležitosti demokraticky jednat, zatímco většině žáků nikoli.

Männistö & Moate (2023)

Otázky

- Dochází ve škole ke kultivaci hlasu mladých lidí a k rozvíjení jejich participačního kapitálu?
- Učí se žáci a studenti ve škole demokratické participaci?

Výzkum mládeže realizovaný SYRI

- Hlubkové polostrukturované rozhovory s mladými lidmi
- Sběr dat na podzim 2024
- Tazatelé byli studující Masarykovy univerzity (18 tazatelů)
- Celkem pořízeno 80 rozhovorů – průměrná délka 62 minut
- 40 rozhovorů s lidmi ve věku 15-19 let
- 40 rozhovorů s lidmi ve věku 20-24 let
- Vyrovnaná genderová struktura
- Zastoupeny všechny vzdělanostní úrovně

	Nízká participace	Střední participace	Vysoká participace
Idealistický vztah ke škole	Tiší idealisté	Diskutéři	Aktivističtí humanisté
Instrumentální vztah ke škole	Pasivní pragmatici	Loajální pragmatici	Ambiciozní lídři
Odcizený vztah ke škole	Rezignovaní odpůrci	Ambivalentní kritici	---

Idealistický vztah ke škole

Mám pocit, že škola mě **vyloženě rozvíjí**, **chodím do ní rád** a rád se dozvídám nové věci a přijde mně, že mě připravuje na život. Vždycky, když se dozvím něco nového, tak mě to **posouvá někam dál**. A škola specificky mně přijde ještě super v tom, že se tam člověk **potkává s lidmi**, potkává se se spolužáky a poznává nové lidi. A dál vzdělávání všeobecně člověka rozvíjí, a tak nějak mu to pomáhá nespadnout do úplně cyklu nějaké beznadějné rutiny, kdy přesně vím, co se stane. Protože vždycky, jak se člověk učí a jak se vzdělává, tak vždycky je tam něco nového, protože nedělá pořád to stejné. A **líbí se mi to tak**.

Odcizený vztah ke škole

Neučili **nic, co by bylo zajímavé nebo užitečné**. Kvůli toho, že tam nebylo nic užitečného ani zábavného a ještě to vyučovali lidi, kteří vypadali, že je to absolutně **nebaví**. Tak kvůli toho jsem si vytvořil nějaký svůj osobní **problém** a začal jsem školu **nenávidět**.

Vysoká participace

Moje práce podle mě má **významnej společenskéj dopad** a já v rámci té neziskové organizace fakt můžu pracovat na tom, aby se **děly reálný věci**, aby byly přijímány lepší zákony, aby ty zákony potom byly dodržovány, a tak jsme se mohli posunout nějak v dekarbonizaci naší energetiky. Vedle toho spolupracuju právě třeba s jedním ministerstvem, kde zaprvé můžu **reprezentovat hlas mladých lidí**, za druhé můžu se **podílet přímo na nějakých progresivních politikách** nebo vytváření podmínek, které pomůžou i třeba trans lidem. Kromě toho potom už to jsou takové spíš menší věci, ale snažím se, když to jde, **jít na nějakou demonstraci**, se kterou souzním nebo když vidím něco důležitého, co mi přijde, že bych měl sdílet, tak to **sdílím** na sociálních sítích.

Nízká participace

- Myslíš si, že mladí lidé našeho věku můžou ovlivňovat život ve společnosti?
- Tak určitě každej může ovlivňovat nějakým způsobem.
- A napadá tě jakým?
- Tak už jenom jako víceméně skrz ty sociální sítě, je ovlivňování dost jako velké skupiny lidí a taky tak různě různý dobrovolničení, různý pořádání akcí.
- Jo. Ty sama něco z toho podnikáš?
- Já ne.
- Hm, dobře a proč?
- Já jsem teďka ráda, že jsem ráda, teďka **nestíhám** popravdě toho moc. ... Já si víceméně jako **žiju to svoje a moc neřeším, popravdě, ostatní, co dělaj.**

Naučili se ti, kteří jsou aktivní, participovat ve škole?

- Spíše ne.
- Škola je zřídka vnímána jako prostor, ve kterém lze participovat snadno a s viditelným výsledkem.
- Formálních participační struktury jsou často nahlíženy jako neautentické.
- Někteří chtějí participovat, ale nedokážou uplatiti svůj hlas.
- Ti, kteří jsou v tom efektivní, tuto dovednost často přenášejí do školy z jiných prostředí.

V hodinách na participaci není prostor

- Když jsem se chtěla na **něco zeptat nebo něco dodat**, tak to jsem radši neřešila v hodině, ale **po hodině**.
- Jo, okay. A proč?
- Protože mnohdy ony ty učitelky to nechtěly slyšet během hodiny, že **ztrácíme čas**.
- Takže ve výuce jste obecně nikdo nevyjadřoval postoje, názory ani nápady?
- Jo. Protože nebyl čas. **Nebyl čas**.

Participace v hodinách není pro všechny

Naši učitelé byli hodně akční a snažili se vést studenty ke kritickému myšlení. Já jsem si v hlavě přemýšlela, co bych jako řekla, ale hlásila jsem se jako ojediněle. **Já jsem se bála vyjádřit.** Když to tak zpětně reflektuju, tak vnímám, učitelé nepovzbuzovali všechny, aby se vyjadřovali, nebo měli tam nějaký jako oblíbenec, na který byli zvyklí, že prostě se hlásí a mluví a myslím, že to i nastavilo nějak tu dynamiku té třídy, že někteří byli byli více jako **hlasití** a někteří jako víc **tiší**.

Existuje nepopulární participace

- Já u sebe ve třídě jsem taková asi jediná žvatlavá huba, co se vždycky ptá učitele na něco, snaží se zeptat, jestli nemůžeme posunout test, jestli nemůžeme nějak vyřešit jinak. Snažím se klást ty otázky, i když to přijde **otravný**, ale někdo to musí dělat.
- A jsi ve školním parlamentu třeba?
- **Já bych tam strašně chtěla být, ale ne, nejsem.**
- A jak to že ne?
- Já vím, že se svojí reputací asi bych ... já jsem byla vždycky divná holka ve třídě.
- Takže si myslíš, že by tě tam třída nezvolila.
- Ne, vůbec.

Mladí lidé demokratizační misi školy věří

- Myslíš si, že je pro tvůj život důležité vzdělání a škola?
- Ano, myslím si, že nejenom pro můj život, ale **díky vzdělání máme tu demokracii** nebo tak, že kdyby nebylo to vzdělání, tak třeba ta demokracie se tady neudrží. A to si myslím, že je fakt fajn.

Škola má aspirovat na demokratizační misi

- Myslím si, že problémem je rozdělení společnosti. A ta velká radikalizace, co teďka tak asi nejvíc vnímám. Přijde mi, že jsou ty lidi prostě naštvaní, že tady máme všechno drahý, máme nějakou bytovou krizi. Já tomu rozumím. Zároveň mi přijde, že nevidí dál než na špičku nosu, takže to všechno berou hrozně s horkou hlavou.
- A dalo by se podle tebe najít nějaké řešení nebo co si myslíš, že by pomohlo?
- Určitě ty lidi víc dovzdělat v tomhle. Aby o tom byla **diskuse ve školách**. Tam **se prostě bere občanka**, jedna vyučovací hodina týdně, vezmou se tam nějaký základy, ale vlastně **se nemluví pak o realitě**.

Škola by měla fungovat jako aktivizační mechanismus

Myslím, že problém pasivity mladých vzniká už v tom školství. To je moje zkušenost nemůžu mluvit za všechny. Ale ty **mladí lidi nejsou zvaný k tomu, aby diskutovali nebo aby vyjadřovali svůj názor**, i když je špatnej, aby jako nahlas konfrontovali to ty svoje představy. Myslím, že v tom je chyba a mělo by se to změnit.

Závěr

- Mladí lidé s vysokou občanskou angažovaností si participační dovednosti většinou osvojují mimo školu.
- Školní parlamenty jsou často vnímány jako neautentické a bez reálného dopadu.
- Diskuse ve výuce je omezená a neúčastní se jí všichni.
- Přesto mladí lidé škole připisují významnou demokratizační misi.
- Aby se škola stala skutečným trenažérem demokracie, je třeba posílit dialogickou kulturu a každodenní příležitosti ke spolurozhodování.

S PODPOROU

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU